

Vernieuwde visie Vlaams stedenbeleid

Verslag Stadslabo circulaire stad – 18 februari 2019 – De Winkelhaak, Antwerpen

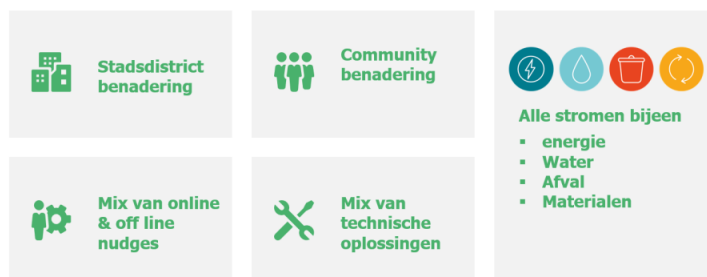
Op 18 februari 2019 waren we met zo'n 20 deelnemers te gast in De Winkelhaak in Antwerpen voor het stadslabo circulaire stad. Het doel van het stadslabo was het scherpstellen van de stedelijke agenda op het vlak van circulariteit. Ook vroegen we ons af hoe het Vlaamse stedenbeleid daarin een hefboom kan zijn?

Presentatie over 'Circulair Zuid'

Als gesmaakte opwarmer voor de workshop presenteerde Gabriëlle Van Zoeren, projectmanager bij de stad Antwerpen, het project Circulair Zuid. Circulair Zuid zal in de wijk Nieuw Zuid experimenten organiseren om circulaire economie in het dagelijkse leven mogelijk te maken.

- Het stadsbestuur van Antwerpen engageert zich voor de Sustainable Development goals (SDG's). Circulair Zuid kan als een concrete vertaling worden gezien van verschillende van deze doelstellingen.
- De wijk telt nu een 350-tal woningen, maar 2.000 nieuwe woningen en andere ontwikkelingen (kantoren, retail, groen, sociale woningbouw) zijn gepland. De private ontwikkelaar is Triple Living.
- Leuk detail: op de site is een repair café dat erin geslaagd is om de levensduur van Senseo's onbeperkt te maken door een bepaald onderdeel te vervangen in de toestellen.

Innovatieve aspecten Circulair Zuid

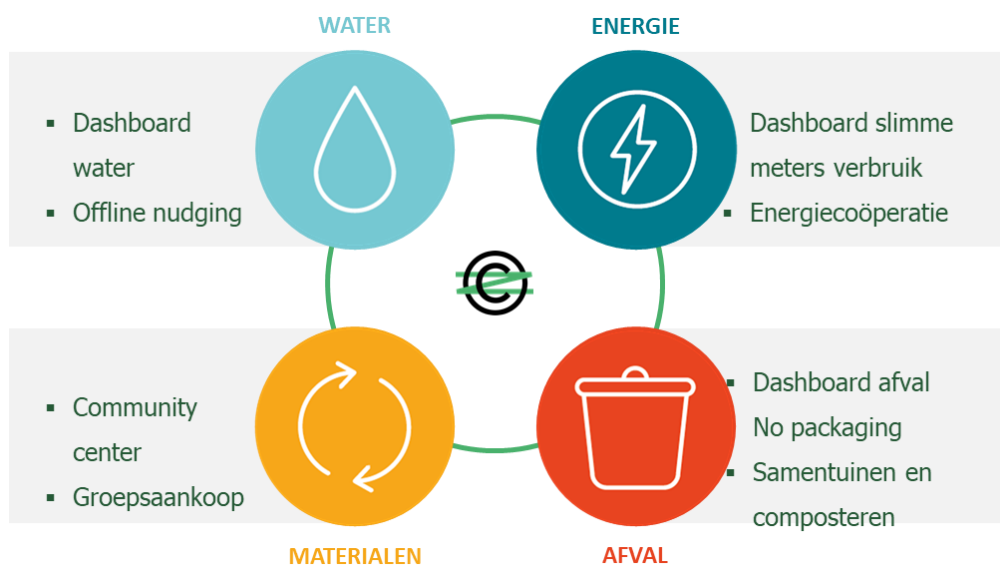
- Circulair-zuid is een stadsvernieuwingsproject en een Urban Innovative Action.

Gabriëlle schetste het ontwikkelingsproces van de nieuwe wijk: van het strategische masterplan, over de subsidiëring met subsidies stadsvernieuwing, tot de selectie van Circulair Zuid als Urban Innovative Action (UIA) project. 'Circulair' staat hier voor hergebruik van grondstoffen en producten, waardoor er minder energie, water of materialen verloren gaan.

Het project werkt via een stadsdistrictbenadering op 4 stromen: water, energie, afval en materialen. De community staat heel centraal in de mix van technologische oplossingen en (online en offline) nudges die gebruikt worden.

Circulair-Zuid werkt op vier stromen

- Bewoners hebben bijvoorbeeld een online dashboard om hun prestaties op te volgen m.b.t.:
 - Energie
 - Water: grijs water voor 70% terug drinkwater maken.
 - Afval: slimme sorteerstraten, zero waste..

Uitdagingen voor de circulaire stad?

- De circulaire stad is een concept en niet de vraag van de stedeling. Hoe maken we de connectie met de bevolking (community match)?

Het meekrijgen van bewoners uit t alle lagen van de bevolking is allerm minst evident: het brengt hen geen voordeel, integendeel, het kost in de meeste gevallen meer geld. Circulair Zuid past hiervoor het 7E-model van gedragsverandering toe.
- Kringlopen volledig sluiten lukt (nog) niet.
- Private ontwikkelaars hebben een meer commerciële logica. Ontwikkelaars zijn vaak meedenkend, maar als het er op aan komt kunnen zij niet gedwongen worden tot iets dat niet in het ruimtelijke uitvoeringsplan (RUP) beschreven staat. Vandaar het belang om van bij de aanvang de verwachtingen goed te beschrijven, bijvoorbeeld ook naar materialengebruik in het publieke domein.
- (Nog) niet alle diensten in de steden zijn mee in het verhaal. Vaak is het een verhaal van bevlogen individuen.

Plenaire gedachtewisseling, gemodererd door Yves Deweerdt (VITO)

Na een interessante vragenronde en een korte inleiding over het traject vernieuwde visie stedenbeleid kon Yves De Weerd (VITO) snel inpikken om de stedelijke agenda op het vlak van circulariteit scherp te stellen.

Burgers meenemen in het verhaal

We stelden onder meer vast dat de circulaire gedachte een sterk beleidsconcept is maar (nog) niet landt bij burgers. Er werd gepraat over hoe zaken meer concreet maken.

- We moeten de vertaling maken van 'circulair' op mensenmaat, cfr. Yves vermeldde kort 'the good life goals' die gaan over de rol van het individu in het bereiken van de ambities van de SDG's.

- Duurzaamheid is een gedrag. We meten te vaak aan de hand van gebouwen en materialen i.p.v. mensen. We brengen een auto in rekening, onafhankelijk of er 2 of 4 mensen in zitten.
- De Vlaamse mentaliteit is volgens sommigen weerbarstiger dan de Nederlandse op dit punt. De Vlaming kijkt meer individualistisch, houdt minder van de gemeenschapsgedachte (bv. verlichting als dienst roept weerstand op). De coöperatieve ingesteldheid is in Nederland misschien wel wat sterker, maar veel zaken blijven er ook hangen in communicatie.

Stedelijk perspectief: de impact van de stad?

Kunnen steden effectief impact hebben op de verschillende stromen in hun stad?

Er bestaat een dubbel beeld: steden zijn aan de ene kant gangmakers voor verandering omdat productie en consumptie er op korte afstand zitten. Anderzijds zijn er vooral structurele veranderingen vereist op een hoger niveau en is de impact van de stad beperkt.

Mogelijkheden voor de steden:

- Gedragsverandering aanmoedigen (bv. beloningssysteem via alternatieve munten of via Uit-pas), gerichte aanbesteding (circulair aanbesteden);
- Stimuleren en faciliteren via lokale belastingen, vergunningen, infrastructuur (recyclageparken, ...) en steun voor ondernemers met nieuwe businessmodellen.
- Water, elektriciteit, afvalstromen zijn in handen van intercommunales, waarop de steden maar een beperkte impact hebben.

Meer structureel is ons systeem op verschillende punten onaangepast:

- De overheid is niet geneigd om de consumptie te beperken, want dat levert btw-inkomsten op. Andere vormen van fiscaliteit lijken nodig, bijvoorbeeld een belasting op materialen i.p.v. op werk.
- Het is eigenlijk vreemd dat we betalen om afval buiten te zetten als het ook een soort van grondstof kan zijn. Nood aan herconfigureren van sociale praktijken.

Instrumenten

Welke instrumenten zijn nodig om de omslag te maken?

- Ingrepen in fiscaliteit. Fiscaliteit mag transparanter zijn: Andere mogelijkheden: belonen om iets niet te doen, zichtbaar maken van waar geld of meerwaarde naartoe gaat in de stad, belastingen heffen waarvoor ze dienen
- Regelgeving aanpassen, maar ook flexibel houden (soms worden oplossingen tegengehouden omdat er een bepaald materiaalgebruik wordt opgelegd in de bouwvergunning)
- Nieuwe businessmodellen. Bijvoorbeeld bij de aankoop van een HNST-jeansbroek is reparatie in de prijs inbegrepen.
- Lokale coalities
- Tijdelijke invulling is een interessant instrument om te experimenteren met gedeelde ruimte.
- Opbouwen van nieuwe sociale praktijken: belangrijk om stedelijk perspectief te bieden door nieuwe praktijken te stimuleren en in de ruimte te zetten (is bijvoorbeeld ook het inzichtelijk maken van hoe en in welke mate waarde in en uit de stad vloeit)

Andere aandachtspunten

- Een circulaire organisatie vraagt schaal. De actuele inbreidingsprojecten zijn te klein voor dit soort ideeën.
- Het project Circulair Zuid is niet zomaar te kopiëren. Dat vraagt een aangepaste wijkaanpak. Dit is niet zomaar iets dat je via het middenveld stimuleert, dat moet uit de community groeien. Mensen steken elkaar aan.

- Circulaire principes gemakkelijker toepasbaar maken in nieuwbouw. Daar de focus leggen (ongeveer 2% van het patrimonium per jaar)?
- Circulariteit op bedrijventerreinen is een andere problematiek dan circulariteit in binnensteden.
- Aandacht voor wat het voor het individu betekent om circulair te zijn en hoe je als individu circulair kan zijn

Tien agendapunten voor de circulaire stad

1. Verbind de stad met haar omgeving
2. Breng het stedelijke metabolisme in kaart
3. Realiseer lokale en regionale energienetten
4. Benader gebouwen als grondstoffen- en energiecentrales
5. Pas het fiscaal en regelgevend kader aan
6. Geef lokale innovatiemilieus ruimte
7. Deel data en kennis
8. Geef ruimte aan lokale productie
9. Vorm lokale coalities van koplopers
10. Van circulair denken naar circulair doen

Bron: <https://ruimtevolk.nl/2015/04/13/de-agenda-voor-de-circulaire-stad/>

Resultaat gespreksgroep 1

De stad als vliegwiel voor haar omgeving

- Thema's als voedselstrategie, mobiliteit,... reiken verder dan de grenzen van de stad. Een bovenlokale programmering is wenselijk.
 - Toekomstverbond en regionaal Antwerpen (33 gemeenten) is een voorbeeld van een regionale aanpak inzake mobiliteit
 - Voorbeelden van regionale aanpak in Nederland: circulariteit in Noord-Holland, creativiteit rond Eindhoven, onderwijs en creativiteit rond Maastricht.
- Pleidooi om ook aan kleinere steden van voldoende Vlaamse middelen toe te kennen: Diest, Aarschot,...
- Regionaal denken aanmoedigen door de feitelijke stromen van vandaag meer onder de aandacht te brengen en de toekomstige win-wins van samenwerking te demonstreren.
- In een (stads)regionaal concept moet niet alles in het centrum van de stad zitten.

Wat kan de rol zijn van stedenbeleid m.b.t. circulair?

- Verhelderen van het concept 'circulaire economie'.
- Goede praktijken aanreiken en verspreiden. VVSG denkt aan een lerend netwerk i.s.m. Vlaanderen circulair.
- De toon zetten, het debat mee bepalen, de beleidsagenda mee beïnvloeden. Dat kan d.m.v. studies, uitzendingen, buitenlandse voorbeelden naar Vlaanderen halen, boeken promoten, ...

- Aanspreekpunt en loket. Is op het Vlaamse niveau georganiseerd binnen OVAM (Circulair Vlaanderen), ook op het stadsniveau zou er een contactpunt of -persoon kunnen zijn voor initiatiefnemers op vlak van circulariteit: wat wordt verstaan onder circulaire economie, waar kunnen ze terecht.
- De uitvoering van circulaire projecten ondersteunen: gezamenlijke projecten van steden mee vorm geven, city deals,...
- De regionale aanpak aanmoedigen
- Circulariteit zou sterker als conditie in stadsvernieuwingsprojecten kunnen worden meegenomen
- De brug maken tussen het Vlaamse en het stedelijke beleid
- Bijzondere aandacht geven aan jongeren: scholen als circulaire omgevingen? Sensibilisering via scholen.
- De link leggen met sociale economie.

Resultaat gespreksgroep 2

Wat kan de rol zijn van stedenbeleid m.b.t. circulair?

- Nood aan een breed gemeenschappelijk begrip van circulaire economie waarin de 5 thema's (water, voedsel, energie, materialen, ruimte) meegenomen worden.
 - Op Vlaams niveau bepalen van prioriteiten: waar zitten de belangrijke dynamieken en wat weten we er al over?
 - Goede praktijken delen
 - Nooit het woord "circulair" gebruiken, maar wel eenvoudiger bewoordingen, met voorbeelden werken voor bijvoorbeeld het stimuleren van een crowdfunding-actie
- Opentrekken vanuit de Vlaamse overheid
 - Het bestaande netwerk verder uitbreiden
 - Verschillende steden laten samenwerken (procesbegeleiding tussen verschillende steden)
 - Vb. Maakbar Leuven (platform circulaire economie – ruimte in de Tiensestraat)

Instrumenten

- Gerichte subsidies buiten het normale kader verlenen.
 - OVAM-oproep circulaire stad waar een 100-tal projecten op intekenden
 - Oproep van Stedenbeleid rond 'investeringen in sociale infrastructuur' met aspecten rond deeleconomie en gedeeld/tijdelijk gebruik
 - Soms zijn kleine bedragen interessanter om steden sterker op de eigen benen te laten staan (dan heeft de stad ook tijd om zich te bewijzen).
- Moet Stedenbeleid inzetten vanuit acupunctuur door kleine ingrepen of door het inzetten van grote bedragen?
 - Beide moeten elkaar niet uitsluiten
 - Klein: ideeën borrelen op, dingen ontstaan en het eigenaarschap blijft behouden
 - Procesbegeleider: beweging moet groot genoeg worden/zijn
 - 'Overlevingsstrategie', maar kan je dan wel een echte werking opbouwen?

- Hoe dan het model bestendigen na verloop van tijd?
 - Stap naar de vastgoedeigenaar om een aantal zaken financieel rendabel te krijgen. Hier is een rol weggelegd voor de instrumenten van Stedenbeleid.
- Sociale dynamiek: er is niet alleen nood aan investeringsmiddelen, maar ook aan een ander soort projectgeld
 - Vb. Stadsvernieuwingsprojecten: projectleider of Stadslab financieren kan niet meer op dit moment (enkel uitgaven voor investeringen zijn mogelijk)
 - Dit was nochtans een zeer belangrijke factor die bijdroeg aan een goede procesbegeleiding (met participatietrajecten), de uitwerking van duurzaamheid en de ontwikkeling van capaciteit in de stad.
- Rol van stedenbeleid: aangeven welke soort combinaties succesvol zijn
 - 'transversale' niet-structurele subsidie ("stoemelings") gericht op procesvoering + investeringscapaciteit.
 - Inschrijven in timing: korte looptijd zodat er op tijd in een proces kan ingestapt worden (missen we nu)
 - Competentieopbouw: innovatiefiguren "uitlenen" of ter beschikking stellen van steden
- Verwatering van plannen
 - Hoe Ruimtelijke Uitvoeringsplannen zo opstellen dat circulariteit goed wordt meegenomen?
 - Schrappen van de verplichte 30% PPS inbreng in Stadsvernieuwingsprojecten, is dit een goede zaak?
- Opvolging en evaluatie
 - Controle achteraf lijkt soms te ontbreken
 - Vb. visiteren van elkaars projecten (met mensen andere steden bezoeken (leerproces))
 - Toch moeilijk (dingen zijn heel erg verbonden aan het project)
 - Leertraject nodig met evaluatie-oefeningen (anders misschien beter niet)
 - De duurzaamheidsambitie staat vaak in spanning tot de verdienmodellen van de projectontwikkelaars
 - Mogelijkheden om actiever om te gaan met het kwaliteitslabel stadsvernieuwingsprojecten
- Stadsregionaal
 - Het sluiten van kringlopen & het metabolisme heeft per thema een heel andere ruimtelijke dimensie
 - Connecteren met OVAM
 - Verschillende stukjes stad, materialen soms heel lokaal tot veel breder
 - Vb. Auto's → haven van Antwerpen
 - Lokaal → vaststellen en op doorwerken
 - Bouwmaterialen → herontwerpen om van de stad een materialenbank te maken

Deelnemers aan het Stadslabo circulaire stad

Ties	Vanthillo	IDEA Consult
Olivier	Beys	Bond Beter Leefmilieu
An	Jamers	Stad Hasselt
Jeroen	Mercy	Stad Gent
Margot	Van De Put	Bond Beter Leefmilieu
Stijn	Van Wolputte	ABB
Marc	Vanderbiesen	ABB
Gabrielle	van Zoeren	Stad Antwerpen, Circular South
Hilde	Haex	Stad Antwerpen, Circular South
Sara	De Greve	AG Stadsvernieuwing Oostende
Caroline	Ryckeboer	ABB
Tom	Wouters	KOMOSIE
Gweny	Cooman	Stad Oostende
Hubert	David	oud voorzitter Minaraad Vlaanderen
Elmar	Willems	Vlaanderen Circulair / OVAM
Inez	Louwagie	repair&share
Ruben	Van Daele	Bopro nv
magda	peeters	MAAKbar en Maakbaar Leuven
Erik	Béatse	Maakbaar Leuven
Rosalie	Heens	Netwerk Bewust Verbruiken
Wim	Van Hees	Ademloos